

Uusi syrjääniläis-venäläinen sanakirja

V. I. LYTĶIN—D. A. TIMUŠEV—N. A. KOLEGOVA *Komi-russkij slovar*. Komi filial Akademii Nauk SSSR. Moskva 1961. 923 s.

Neuvostoliiton tiedeakatemian Komin alaosasto on vireän toimintansa merkiksi julkaissut tänä vuonna kaksi varsin mitavaa sanakirjaa: nykykomin kirjakielen sanavaroja esittelevän *Komi-russkij slovarin* ja vertailevan murresanakirjan *Sravnitelnyi slovar komi-zyrjanskikh dialektov*. Molempien mainitaan sisältävän peräti n. 24 000 sanaa, mikä merkitsee ennätystä kahdessaakin suhteessa. Näin suurta sanamäärää ei ensinnäkään ole missään aikaisemmassa syrjäänin sanakirjassa. Toiseksi nyt ilmestyneet leksikot ovat laajimmat niistä Neuvostoliitossa julkaistuja sanakirjoista, joissa hakusanakielellä on jokin Venäjällä puhuttu sukukielemme. Saavutusta on pidettävä tunnustusta ansaitsevana.

Komi-russkij slovarin rungon muodostaa kirjakielen perustana olevan Syktyvkarin seudun murteen sanasto. Esi-puheessa ilmoitetaan mukaan otetun myös sellaisia varsinaisia murre sanoja, joita viljellään kirjallisuudessa, paikallisten kansatieteellisten käsitteiden ilmaismia, eräitä murteellisuonteisia deskriptiivisiä sanoja sekä neologismeja. Syrjäänin kielen nopea kehittyminen

nykyaikaisen kulttuurin kelvolliseksi ilmaisuvälineeksi on vaatinut suorastaan lukemattomien leksikaalisten ongelmien selvittelyä. Sanakirjaa selaillemalla voi tarkastella, millaisiin tuloksiin on päästy. Useimmiten näyttää uuden asian nimi haetun venäjältä. Suurin osa näin saaduista lainoista kuuluu yleiseurooppalaiseen kulttuurisanastoon (esim. *avtobus*, *avtomat*, *delegat*, *insitut*, *traktor* jne.), mutta paljon on myös puhtaasti venäläistä alkuperää olevia sanoja (esim. *pisatel* 'kirjailija', *samolot* 'lentokone', *vejalka* 'viskuukone' jne.). Kuuluipa sana kumpaan ryhmään tahansa, aina se on syrjääniin omaksuttaessa säilyttänyt lainantajakielen mukaisen asun. Yleensä ainoastaan mahdolliset päätteet ja tunnukset ovat syrjääniläiset. Joskus on onnistuttu keksimään hyvä neologismikin, esim. *bidmeg* 'kasvi', joka on saatu johtamalla verbistä *bidmijn* 'kasvaa', ja *kivber* 'postpositio', joka on yhdistetty sanoista *kiv* 'kieli, sana' ja *ber* 'perä, jälkiosa'.

Neuvostoliitossa on aikaisemmin ilmestynyt kaksi syrjääniläis-venäläistä sanakirjaa. Nyt julkaistu poikkeaa aikaisemmista edukseen paitsi monin verroin

suuremman sanamaaransä myös runsaamman fraseologiansa ja esimerkkiaineistonsa puolesta. Kun edeltäjät tyytyivät etupäässä vain luettelemaan sanat ja niiden tärkeimmät merkitykset, sisältää uusi sanakirja lisäksi paljon sanojen syntaktista käyttöä valaisevia esimerkkejä, kiteytyneitä konneksioita ja idiomattisia käännteitä. Merkitykset on eritelty asiallisesti ja varustettu usein täydentävillä ja täsmentävillä lisäselityksillä. Joskus viitataan synonyymeihin ja antonyymeihin. Kun sana-artikkelit näin ovat usein tulleet melko pitkiksi, helpottaa saman sanan eri merkitysten numerointi sanakirjan käyttöä.

Varsinaista sanasto-osaa seuraa kaksi paikannimiluetteloa. Edellinen koskee tärkeimpiä maapallon eri puolilla sijaitsevia kohteita. Miltei kaikki siinä esiintyvät nimet on otettu sellaisinaan venäjältä, vieläpä nekin, joiden osana venäjässä ja kai useimmissa muissakin Euroopan kielissä on jokin appellatiivi, kuten *Krasneĭ more* 'Punainen meri' (< ven. *Krasnoje more*), *Maleĭ Ažĭja* 'Vähä Aasia' (< ven. *Malaja Ažĭja*), *Severneĭ Amerika* 'Pohjois-Amerikka' (< ven. *Severnaja Amerika*) ja *Finskeĭ zalĭv* 'Suomenlahti' (< ven. *Finskij zaliv*). Poikkeuksen muodostaa *Japonskeĭ džjas* 'Japanin saaret' (vrt. ven. *Japonskije ostrova*). Toisessa luettelossa esitellään paikallista nimitystä, joka on syrjääniläisperäistä. Luettelo tarjoaa varmaan paljon mielenkiintoista kielentutkijoillekin, varsinkin kun siinä on runsaasti sellaista aineistoa, jota Wichmannin—Uotilan ja Fokos-Fuchsin murreleksikoissa ei mainita.

Sanakirjan viimeisenä osana on lyhyt syrjäänin kieliopin esitys. Sen ovat kirjoittaneet V. I. Lytkin ja D. A. Timušev, joista ensin mainittu, runoilijanakin tunnettu etevä kielentutkija, on koko teoksen päätoimittaja. Ne kieliopin pääkohdat valottavat liitteet, joita olemme tottuneet näkemään Neuvostoliitossa ilmestyneiden sukukieltemme sanakirjojen lopussa, ovat epäilemättä suureksi hyödyksi niille, jotka joutuvat turvautumaan

näihin teoksiin käytännöllisessä elämässä. Juuri käytännöllisten tarkoituksien silmällä pito näkyy myös uuden Komi-russkij slovarin kieliopillisesta liitteestä kuten koko kirjastakin. Mutta lisäksi tuohon 87-sivuisen esitykseen mahtuu sellaista kielitietoutta, mikä ei välitöntästi palvele jokapäiväisiä tarpeita. Johdannossa annetaan eräitä yleisiä perustietoja syrjäänin (ns. komi-syrjäänin) kielestä ja sen suhteista muihin suomalais-ugrilaisiin kieliin, varsinkin lähimpiin sukulaisiinsa komi-permjakin ja komi-jažvan kielisiin, jotka itse asiassa ovat vain (meillä länsi- ja itäpermjakin nimillä kulkevia) syrjäänin murteita.

Käytännön piiriin ei oikeastaan kuulu myöskään Leksika-niminen luku. Siinä esitellään syrjäänin sanaston historialliset kerrostumat ja nykyisen kirjakielen sanaston rakenne. Silmään pistää ensimmäinen otsikko, Dofinnougorskij plast. Sen alla on lueltu eräitä sellaisia sanoja, joilla on hyvin samannäköiset vastineet indoeurooppalaisella tai altaillaisella taholla tai jukagiirissa. Toimitus ei kuitenkaan katso näiden sanastollisten yhtäläisyyksien välttämättä kuvastelevan alkusukulaisuutta, vaan pitää mahdollisena myös sitä, että sanat olisivat hyvin vanhoja lainoja tai jonkin substraattikielen perintöä. Koko Leksika-luku on kauttaaltaan antoisaa luettavaa. Se ei pyri täydellisyyteen, mutta antaa mielestäni varsin edustavan kuvan syrjäänin sanavarojen koostumuksesta.

Tavanomaiset äänne-, muoto- ja lauseopilliset jaksot on esitetty selkeästi ja asiantuntevasti. Niihin liittyy useita äännteistöä ja taivutusta havainnollistavia taulukoita. Sijoja on mainittu kuusi-toista; Uotilan krestomatiassa niitä on kahdeksantoista. Sanakirjaan liittyvästä kieliopista on jätetty pois preklusiivi, joka puuttuu myös kirjakielen pohjana olevasta Vytšegdan murteesta. Prosektiivi ja transitiivi on katsottu yhdeksi sijaksi. Kieliopin lopussa on aakkosellinen suffiksiluettelo, jossa lyhyesti esitetään kunkin suffiksin funktiot sekä mainitaan

joitakin esimerkkejä tai viitataan vastaavaan kieliopin pykälään.

Uusi syrjäniläis-venäläinen sanakirja on varmaan erittäin tervetulleena otettu vastaan Komin tasavallassa, jonka kielenkäyttäjiä varten se lähinnä lienee tarkoitettu. Tuossa kaksikielisessä maassa se tulee palvelemaan niin sivistys- kuin elinkeinoelämääkin lukemattomissa tilanteissa varmaankin tarkoituksenmukaisesti. Mutta myös meillä on syytä iloita sanakirjasta. Se täydentää mai-

nioita Wichmannin — Uutilan ja Fokos-Fuchsin murreleksikoita erinomaisesti antaessaan tutkijoiden käytettäväksi perusteelliset tiedot nykyisen kirjakielen sanavaroista. Kun lisäksi otetaan huomioon tänä vuonna ilmestynyt murre-sanakirja, voitaneen todeta, että komin kielen tutkimus on tällä hetkellä ainakin sanastolähteiden puolesta turvattu paremmin kuin minkään muun Neuvostoliitossa puhutun etäsukukielemme.

MIKKO KORHONEN